

Сутність креативного педагогічного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва у контексті вокально-хорового навчання

Вен Чаоцянь ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.09.2025	Спеціальна освіта	37.091.12.011.3-051:78

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18271553>

Анотація. У статті розглядається проблематика креативного педагогічного мислення як важливий фактор адаптації вокально-хорового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва до сучасних вимог мистецької освіти. Досліджуючи сутність цього феномену, автор спирається на розробки з проблем дивергентного мислення, яке передбачає генерацію різноманітних, але водночас рівноцінно правильних ідей в межах розв'язання однієї й тієї самої задачі, на розробки з проблем професійного мислення, а також аналізує дефініцію «креативність» у взаємозв'язку із дефініцією «творчість». В результаті аналізу широкого спектру наукових робіт із дослідження креативності та творчості встановлено спільні характеристики обох понять, серед яких здатність до створення нових ідей, до нестандартного сприйняття та інтерпретації ситуації, до уміння логічно й чітко формулювати думки, а також до розв'язання проблемних ситуацій. Автор розглядає питання розвитку креативного педагогічного мислення у майбутніх вчителів музичного мистецтва в межах вокально-хорового навчання у контексті формування в студентів вокально-хорової та креативної компетентностей, які є невід'ємними елементами професійної компетентності педагога-музиканта та потребують спеціального підходу до їх формування та вдосконалення. На підґрунті аналізу філософських, психолого-педагогічних та творчо-креативних аспектах мислення особистості підкреслено, що креативне педагогічне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва повинно поєднувати риси професійного мислення педагога-музиканта і водночас відповідати властивостям та параметрам креативності. Визначено характерні суттєво-специфічні властивості креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва, серед яких цілеспрямованість, оригінальність, гнучкість та продуктивність. Сутність креативного педагогічного мислення майбутнього педагога музичного мистецтва визначено в якості здатності до швидкого, ефективного та нетривіального вирішення завдань і складних педагогічних ситуацій, які виникають у процесі мистецького навчання школярів, а також до застосування творчого підходу у процесі організації та реалізації вокально-хорової діяльності школярів.

¹ Вен Чаоцянь, аспірант кафедри хорового диригування і теорії та методики музичної освіти Факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <http://orcid.org/0000-0003-3546-1977>

Ключові слова: креативність, творчість, креативне педагогічне мислення, вчитель музичного мистецтва, вокально-хорове навчання, продуктивність, оригінальність, гнучкість, вирішення задач і проблем.

The essence of creative pedagogical thinking of the future music teacher in the context of vocal and choir training

Annotation. The article discusses the issue of creative pedagogical thinking as an important factor in adapting vocal and choral training for future music teachers to the modern requirements of arts education. In exploring the essence of this phenomenon, the author draws on research into divergent thinking, which involves generating diverse but equally valid ideas within the framework of solving the same problem, on developments in the field of professional thinking, and analyses the definition of 'creativity' in relation to the definition of 'creativity'. As a result of analysing a wide range of scientific works on the study of creativity and artistry, common characteristics of both concepts have been established, including the ability to generate new ideas, to perceive and interpret situations in a non-standard way, to formulate thoughts logically and clearly, and to solve problematic situations. The author considers the issue of developing creative pedagogical thinking in future music teachers within the framework of vocal and choral training in the context of forming vocal, choral, and creative competencies in students, which are integral elements of the professional competence of a teacher -musician and require a special approach to their formation and improvement.

Based on the analysis of philosophical, psychological, pedagogical, and creative aspects of personal thinking, it is emphasised that the creative pedagogical thinking of future music teachers should combine the features of professional thinking of a teacher-musician and, at the same time, correspond to the properties and parameters of creativity. The characteristic essential and specific properties of the creative pedagogical thinking of a music teacher have been identified, including purposefulness, originality, flexibility and productivity. The essence of creative pedagogical thinking of a future music teacher is defined as the ability to quickly, effectively and non-trivially solve problems and complex pedagogical situations that arise in the process of teaching art to schoolchildren, as well as to apply a creative approach in the process of organising and implementing vocal and choral activities for schoolchildren.

Keywords: creativity, creative pedagogical thinking, music teacher, vocal and choral training, productivity, originality, flexibility, problem solving.

Вступ

Постійна динаміка глобалізованого освітнього середовища, зумовлена як поступовими, так і кардинальними змінами в суспільному житті, які виникають внаслідок масштабних трансформацій у багатьох країнах світу, потребує впровадження якісно нових підходів до підготовки педагогічних кадрів. Це передбачає оновлення методичних засобів та застосування інноваційних інструментів. На нашу думку, адаптація фахової підготовки, зокрема у сфері вокально-хорового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва, до сучасних вимог можлива за умови інтеграції в навчальний процес елементів, спрямованих на формування креативного педагогічного мислення, яке характеризується самостійністю, нестандартністю та оригінальністю.

Дослідження у галузях філософської, педагогічної, психологічної науки, які стосуються проблематики мислення особистості, складають основу для аналізу природи

креативного педагогічного мислення студентів факультетів та інститутів мистецтв педагогічних університетів. У цьому контексті доцільно звернутися до дефініції «креативне мислення», яка ґрунтовно розглядалась в працях західноєвропейських і американських учених, таких як Дж. Гілфорд, В. Келлер, Н. Майер, Д. Перкінс, П. Е. Торренс, Е. Фром та ін. У той же час значний внесок зроблено й українськими дослідниками, серед яких виділяються роботи В. Андрущенко, О. Антонової, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Жадька, С. Литвиненка, Г. Падалки та інших.

Зокрема, Дж. Гілфорд, займаючись цією проблематикою, виділив два основні типи мисленнєвої діяльності людини: дивергентний і конвергентний [21]. На думку вченого, ці способи мислення відрізняються за підходом до вирішення задач. Конвергентне мислення спрямоване на пошук єдиного конкретного рішення проблеми, опираючись виключно на логіку та раціональне обґрунтування. Натомість дивергентне мислення передбачає генерацію різноманітних, але водночас рівноцінно правильних ідей щодо одного й того самого об'єкта або в рамках розв'язання однієї й тієї самої задачі [2, 283].

Український вчений С. Гончаренко трактує дефініцію «креативне мислення» як «...дивергентне мислення, характерною особливістю якого різноспрямованість і варіативність пошуку різних, в однаковій мірі правильних розв'язків відносно однієї ... ситуації» [2, 243].

Також вельми широкого висвітлення в педагогічній та психологічній науках здобула проблематика професійного педагогічного мислення (І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Парасюк, Г. Нагорна, В. Шахов та ін.). Так, С. Гончаренко вбачає сутність педагогічного мислення в якості «певного бачення і розуміння педагогом закономірностей навчально-виховного процесу, учнів, самого себе в навколишньому світі, яке виступає основою для постановки і розв'язання різноманітних задач в педагогічній взаємодії» [2, 283].

І. Парасюк зазначає, що «...професійне педагогічне мислення забезпечує орієнтаційну основу професійних дій учителя» [16, 148].

Виходячи з наведених вище визначень, можна зазначити, що педагогічне мислення вчителя музичного мистецтва, з одного боку, слід вважати однією з форм професійного мислення. Завдяки цьому педагог-музикант здатний ефективно розв'язувати завдання, пов'язані з формуванням музичної культури учнів як у загальноосвітніх школах, так і в спеціалізованих закладах мистецького спрямування. З іншого боку, педагогічне мислення також можна трактувати як особистісну та професійну здатність учителя музичного мистецтва впроваджувати різноманітні педагогічні методи, засоби й прийоми, а також використовувати теоретичні напрацювання під час уроків музики та позаурочної діяльності. Усе це спрямовано на музично-естетичний розвиток дітей у процесі педагогічної взаємодії.

Мета статті – на основі цілісного аналізу проблематики мислення особистості у психолого-педагогічному науковому дискурсі, схарактеризувати й визначити сутність креативного педагогічного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва у контексті вокально-хорового навчання.

Результати

З метою аналізу сутнісних аспектів креативного педагогічного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва доцільно розглянути спочатку ключові характеристики дефініції «креативність» та взаємозв'язок цієї дефініції із дефініцією «творчість».

Українські вчені, які займаються психолого-педагогічними та музично-педагогічними дослідженнями, зокрема, О. Антонова, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Жадько, А. Козир, Н. Мозгальова, Г. Падалка, О. Хижна, О. Хоружа та ін., аналізуючи дефініції

«креативність» і «творчість», відзначають їхню близькість та взаємозв'язок, підкреслюючи подібність у роботі креативного та творчого мислення.

Зокрема, О. Антонова визначає поняття «креативність» як «творчі здібності індивіда, що входять до структури обдарованості в якості незалежного чинника і характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей» [1, 12]. С. Гончаренко також окреслює цю дефініцію як «творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності;... породжувати множину різноманітних ідей в нерегламентованих умовах діяльності» [2, 243].

Серед дослідників, які аналізували феномен креативності та творчості, зокрема варто відзначити П. Е. Торренса. О. Хоружа детально розглядає визначення креативності мислення, запропоноване П. Е. Торренсом, який описує це поняття як здатність до створення оригінальних ідей і застосування нестандартних підходів у процесі інтелектуальної діяльності [19, 97]. Також вона звертається до визначення творчості, сформульованого Б. Тепловим, що характеризує цей феномен як діяльність мислення, результатом якої є створення нових, оригінальних продуктів, які мають високу суспільну цінність [19, 93].

Проаналізувавши широкий спектр наукових робіт із дослідження креативності та творчості, авторка акцентує увагу на тому, що креативність виступає фундаментом для розвитку творчості. Водночас вона наголошує на важливості надситуативної проблемності - ключового чинника, який визначає рівень креативності мислення. Зокрема, саме міра впровадження таких нововведень у професійну діяльність педагога-музиканта багато в чому визначає рівень його творчого потенціалу та інтелектуальної продуктивності [19, 97], [18].

На думку Дж. Гілфорда, креативність особистості також пов'язана з творчою обдарованістю. До таких характеристик обох понять належать:

- здатність до створення нових ідей (продуктивність мислення);
- здатність до нестандартного сприйняття та інтерпретації ситуації (оригінальність мислення);
- уміння логічно й чітко формулювати думки (точність мислення);
- здатність знаходити розв'язання, що відповідають поставленим цілям (адекватність мислення) [21].

Вельми обґрунтованою є модель психології креативного мислення, розроблена Д. Перкінсом (так звана модель «Шести граней сніжинки»). Означена модель об'єднує ключові характеристики креативності і творчості, зокрема:

- внутрішню мотивацію, спрямовану на нестандартне переосмислення елементів задачі для пошуку найбільш ефективного вирішення;
- здатність долати традиційні обмеження у процесі вирішення проблеми, розглядаючи її під новим кутом для знаходження оригінального результату;
- гнучкість мислення, що дозволяє формувати умовний спектр можливих перспектив, рухаючись за схемою: метафора → аналогія → гіпотеза → відповідь;
- продуктивне використання помилкових рішень як засіб для досягнення високої ефективності;
- відкритість до критичних зауважень, альтернативних думок та компетентних поглядів, що сприяє збагаченню й перевірці власного досвіду;
- позитивний емоційний фон у роботі, котрий забезпечує моральне задоволення від процесу діяльності [22].

Питання розвитку креативного педагогічного мислення у майбутніх вчителів музичного мистецтва у межах вокально-хорового навчання зумовлює необхідність залучення проблематики формування в студентів вокально-хорової та креативної

компетентностей. Ці аспекти виступають невід'ємними елементами професійної компетентності педагога-музиканта та потребують спеціального підходу до їх формування та вдосконалення. Розвиток творчих здібностей у поєднанні з володінням технікою вокально-хорового виконання є ключем до забезпечення високого рівня майбутньої професійної діяльності.

На думку М. Науменко, вокально-хорова компетентність вчителя музичного мистецтва осмислюється як «...здатність ... до самостійної творчої, вокально-хорової діяльності, як результат професійного навчання в класі хорового диригування та постановки голосу на основі здобуття комплексу вокально-виконавських умінь, навичок хорового диригування, надбань у галузі вокально-хорового мистецтва» [11, 160]. Водночас, дослідниця визначає креативну компетентність як «...готовність самовдосконалюватися», як «... здатність особистості до вияву креативних здібностей», основою якої є «...знання з психології та педагогіки творчості» [11, 159].

Пов'язуючи проблематику формування креативного педагогічного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва із доцільністю формування у процесі вокально-хорового навчання вокально-хорової та креативної компетентностей, слід зауважити, що в даному випадку роль «загального знаменника» відіграє інтеграція методів розвитку механізму мисленнєвих дій та операцій, тренінгів креативності мислення із методами, засобами і прийомами вокально-хорового навчання.

Водночас, беручи до уваги розглянуті філософські, психолого-педагогічні та творчо-креативні аспекти мислення особистості, варто підкреслити, що креативне педагогічне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва повинно поєднувати риси професійного мислення педагога-музиканта і водночас відповідати властивостям та параметрам креативності.

Далі доцільно зосередитись на характерних суттєво-специфічних властивостях креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва, базуючись на описаних вище характеристиках психологічних особливостей креативного мислення, запропонованих Дж. Гілфордом і Д. Перкінсом.

Цілеспрямованість креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва фокусується на самостійному вирішенні складних та нестандартних ситуацій, які виникають у процесі музичного навчання і виховання учнів. Це досягається через здатність генерувати оригінальні ідеї, спираючись на всебічне, наскрізне і цілісне бачення проблеми в її повному обсязі. Водночас передбачається можливість творчого і варіативного переформатування умов педагогічної ситуації, що дозволяє максимально адаптуватися до потреб учнів та специфіки контексту. Подібний підхід спрямований на забезпечення найвищої ефективності у досягненні поставлених цілей, сприяючи глибшому засвоєнню знань, розвитку творчих здібностей учнів і формуванню гармонійної музичної особистості.

Оригінальність креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва характеризується його здатністю до всебічного та глибокого розуміння музично-педагогічної задачі, враховуючи різноманітні, а подекуди й абсолютно несподівані чи навіть парадоксальні підходи. Ця оригінальність передбачає відмову від будь-яких традиційних рамок та обмежень у процесі пошуку інноваційних методів у музично-педагогічній діяльності. Таким чином, основна мета полягає у виявленні найбільш ефективного способу розв'язання поставленої задачі, що сприятиме досягненню оптимальних результатів навчання та гармонійному розвитку учнів.

Гнучкість креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва розглядається як здатність до мисленнєво-операційної адаптації, що передбачає методично-творчу екстраполяцію педагогічних інструментів у різноманітних проблемних ситуаціях, пов'язаних із музичним навчанням та вихованням школярів.

Продуктивність креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва проявляється у його здатності оперативно і ефективно продукувати педагогічні та методичні ідеї, а також в умінні швидко і гнучко оперувати ними в рамках професійної діяльності з формування музичної культури школярів. Така продуктивність ґрунтується на вільному й усвідомленому застосуванні різноманітних мисленнєвих дій та операцій, серед яких можна виокремити аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, перенесення отриманих знань на нові ситуації, абстрагування, конкретизацію і класифікацію. Усе це відбувається в рамках чіткої організації мислення в конкретний часовий проміжок, спрямований на досягнення педагогічних цілей та вдосконалення навчального процесу. Завдяки такому творчому підходу викладач забезпечує різноманітність методів, інноваційність форм роботи та розвиток індивідуальних музичних здібностей своїх учнів.

Беручи до уваги вищезазначені положення, авторське визначення сутності креативного педагогічного мислення майбутнього педагога музичного мистецтва акцентує увагу на тому, що цей феномен є унікальною формою професійного мислення викладача-музиканта. Воно спрямоване на цілеспрямований розвиток музичної культури учнів, здатність до швидкого, ефективного та нетривіального вирішення завдань і складних педагогічних ситуацій, які виникають у процесі мистецького навчання школярів як у звичайних умовах, так і в нестандартних чи екстремальних ситуаціях професійної діяльності.

Креативне педагогічне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва вирізняється нестандартністю підходу до розв'язання освітніх проблем мистецького спрямування загалом, а особливо викликів, які постають під час організації вокально-хорової роботи з учнями. Воно характеризується гнучкістю у прийнятті рішень, продуктивністю у генерації навчальних ідей та рішень, а також усвідомленим розумінням важливості проблематики надситуаційного характеру, яка суттєво перевершує обмеженість вузько ситуаційного підходу. Крім того, креативне педагогічне мислення передбачає творчий підхід до організації та реалізації вокально-хорової діяльності школярів, що сприяє їхньому гармонійному творчому розвитку й активній взаємодії з музичним світом.

Висновки

На підставі аналізу науково-теоретичних джерел з проблематики креативного педагогічного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва визначено актуальність означеної проблематики в сучасній парадигмі музичної педагогіки та виховання, наголошено на тісному взаємозв'язку дефініцій «креативність» та «творчість», а також схарактеризовано суттєво-специфічні властивості креативного педагогічного мислення вчителя музичного мистецтва, серед яких такі ознаки, як цілеспрямованість, оригінальність, гнучкість та продуктивність.

Визначення сутності та характерних ознак креативного педагогічного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва, здійснене на основі дослідження педагогічних аспектів мислення особистості, дозволило детально окреслити педагогічне мислення вчителя музичного мистецтва як один з різновидів професійного мислення. Цей тип мислення виступає вищою формою інтелектуальної, процесуально-операційної діяльності музиканта-педагога, спрямованої на осмислення і систематичне відображення складного процесу музичного навчання та виховання учнів. Цей процес включає стратегічне і тактичне планування, розробку педагогічних проєктів, а також здійснення оцінювально-корекційних заходів. Він базується на цілісній сукупності розумових дій і операцій, які зосереджуються на пошуку оптимальних шляхів розв'язання музично-педагогічних завдань у рамках навчального процесу, забезпечуючи ефективність навчання і виховання школярів у царині музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: В 2-х ч. Київ-Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. – С. 11-17.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги. 2011. 552 с.
3. Дубасенюк О.А. Особливості та функції професійного мислення вчителя. Educational paradigms and teacher education. 2010, Wyzsza Szkoła Pedagogiczna ZNP, pp. 277-287
4. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2004. 212 с.
5. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 512 с.
6. Ілляхова М.В. Структура креативності науково-педагогічного працівника. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Випуск LXXXVII. Київ. 2019. С.52-57.
7. Кант І. Рефлексії до критики чистого розуму (пер. з нім. й латини І.Бурковського). Київ: Юніверс. 2004. 464 с.
8. Конох А.П., Конох О.Є. Формування професійно-педагогічного мислення в майбутніх учителів фізичної культури. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. Вип. LXXVIII. Том3. 2017. С.137-141.
9. Корольова Т.В. Інтерпретаційні аспекти виконавської підготовки магістрантів музичного мистецтва. Сучасна мистецька освіта: Матеріали II науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С.63-66.
10. Мозгальова Н.Г. Формування музичного мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки. Дисертація кандидата педагогічних наук. Київ. 2002. 200 с.
11. Науменко М.О. Інноваційні принципи формування вокально-хорової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Теорія та методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка. Вип. 76. 2024. С.157-162.
12. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
13. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монографія. Київ: Наукова думка, 2003. 262 с.
14. Падалка Г.М. Музична педагогіка; за ред. В. Г. Бутенка. Херсон: ХДШ, 1995. 104 с.
15. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтв (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
16. Парасюк Іван. Формування професійного педагогічного мислення у майбутнього вчителя. Наукові записки. Серія: педагогіка. 2008. №3. С.148-154.
17. Професійна освіта: словник: навч. посібник; укладачі: С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. 349 с.
18. Хоружа О.В. Етнопедагогічне мислення майбутнього вчителя музики: ситуативний і надситуативний рівні проблемності. VII культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва. Культурна трансформація сучасного українського суспільства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 4-5 червня 2009 р. Київ.: ДАККІМ, 2009. С. 392-396.
19. Хоружа О.В. Методичні засади формування етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики: дис. канд. пед. наук: спец. 13. 00. 02. «Теорія та методика музичного навчання». Київ, 2010. 242с.

20. Хоружа О.В. Сутність етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики в контексті мистецької освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал №5. Львів: Національний університет «Львівська політехніка». 2008. С. 147-156.
21. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444-454. URL: <https://www.scribd.com/document/84958579/Guilford1950>
22. David Perkins D. *Making Learning Whole: How Seven Principles of Teaching Can Transform Education*. John Wiley & Sons, 28 вер. 2010, 272 p.
23. Tisdall W. T. Productive Thinking in Retarded Children. *Education*. 1962. Vol. 29. Issue 1. pp.36-41.